

הקטרת האימורים

אחת ממטרותיה העיקריות של הקרבת קרבנות היא לכפר על הבעלים. לפיכך עבודות הזבח המרכזיות הן עבודות הדם, בהן עיקר הכפרה מושגת. בתוך עבודות אלו – הזריקה מקבלת מעמד מיוחד, בשל העובדה שבה מתכפר הבעלים, בעוד שחיטה וקבלה הן פעולות הכנה המתייחסות לדם. אופיו ומטרתו של כל קרבן משפיעים על פעולות אלו: קרבנות החטאת והאשם, לדוגמה, באים לכפר על חטאים, בעוד עולה ושלמים באים לְרצות.¹ בהתאם לכך, גם הזריקה בכל אחד מקרבנות אלו נושאת אופי שונה.

בנוסף לעבודות אלו, קיימת מצווה נוספת בזבחים – הקטרת האימורים.² יש מקום לעיין מהו אופיו של מעשה ההקטרה: האם יש בה משום עבודה המיוחדת לכל קרבן וקרבן ואף מתקיים בה צד כפרה מסוים, או שמא אין בה מעבר להתעסקות עם 'שיירי מצווה' – מדובר בפעולה ביחס לבשר שהגיע למזבח ללא קשר לתהליך ההקרבה עצמו.

לבחינת עניין זה, יש לעיין באופיין של ההקטרות בקרבנות השונים, והאם קיים הבדל ביניהם. ייתכן, למשל, שדין 'כליל' הקיים בקרבן עולה מעניק להקטרתה מאפיינים ייחודיים, שאינם קיימים בהקטרה של זבחים אחרים. בעיון זה נסקור היבטים שונים בפעולת ההקטרה, ונעיין באופיה ותכניה.³

1 לגבי עולה, הדבר מופיע בזבחים (ז) ובחולין (ה); לגבי שלמים, כך מופיע ברש"י (זבחים כט: ד"ה דלאו בני הרצאה), במפרש למסכת נזיר (מה. ד"ה ת"ר), ובחידושי רבינו אליקים (יזמא סב:).

2 בעולה מקטירים גם את הבשר, שכן היא עולה כולה כליל לה'.

3 יש לציין כי גם במנחות קיימת פעולת הקטרה, וננסה לברר את אופיה לקראת סוף דברינו.

מצוות הקטרה

קיימת מחלוקת כללית בין מוני המצוות אם לראות את עבודות הקרבן כמצוות שונות, או כתהליך אחד רציף בו כל קרבן מהווה מצווה נפרדת, והפעולות הן רק פרטים של מצווה זו. הרמב"ם כותב במפורש שאין למנות את כל מעשי העולה כמצוות נפרדות,⁴ ובהתאם לכך הוא מונה את הקרבנות השונים כמצוות נפרדות,⁵ ואינו מקדיש מצוות ייחודיות לעבודות ההקרבה.

לעומתו, בעל הלכות גדולות (בה"ג) מנה את כל פעולות ההקרבה כמצוות נפרדות, אך לא הבחין בין הקרבנות השונים.⁶ הרמב"ן הגן על שיטתו:⁷

אבל דעת בעל ההלכות הוא, שהמצוה בבעל החטא שיקריב על חטאו קרבן פלוני - לא ימנה הוא, כאשר הוא איננו מונה העונשים כולם במיתה ובמלקות! אבל המצוה בכהנים - 'והקריבו בני אהרן וזרקו את הדם וגו' - ימנה אותו. ולכך כתב יציקות, בלילות, פתיתות, מליחות, הגשות, תנפות; ועל הדרך שאמרו מנין לרבות חמש עשרה עבודות היציקות והבלילות וכי? תלמוד לומר 'המקריב את דם השלמים מבני אהרן': עבודה המסורה לבני אהרן - כל כהן שאינו מודה בה, אין לו חלק בכהונה. ואלה העבודות נמנות מצוות - שהכהן כשעושה אחת מכל אלה, עושה מצוה ומברך עליה. וזה דעתו ז"ל.

אמנם משתמע מדברי הרמב"ן שהוא אינו שלם לגמרי עם דברי בה"ג, אך על כל פנים הוא מסביר, כי מנקודת מבטו של הכהן - כל עבודה נחשבת מצווה בפני עצמה: לכהן לא משנה באיזה קרבן מדובה, אלא מה הוא אמור לבצע בו.⁸

4 ספר המצוות, שורש י"ב.

5 מצוות עשה ל"ט-נ"א.

6 מצוות עשה קפ"ג-קצ"ד.

7 השגות לספר המצוות, שורש י"ב סוד"ה העיקר השנים עשר.

8 יש להעיר, כי לפי הרמב"ן יש ברכה נפרדת על כל עבודה. המשנה למלך (הלכות מעשה הקרבנות פ"א ה"א) כותב שהברכה היא "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לעשות

מנקודת מבטו של המקריב, נראה שגם הרמב"ן מודה לדברי הרמב"ם, שכל עבודות הקרבן נחשבות למצווה אחת. בכל אופן, מחלוקת זו משפיעה גם על ההסתכלות שלנו על פעולת ההקטרה (יחד עם שאר העבודות) – כחלק מרצף פעולות ההקרבה, או כבעלת מעמד עצמאי.

הקטרה ויחסה לתהליך ההקרבה

מחשבה לשמה

המשנה מפרטת את הכוונות הנדרשות בעבודות הקרבן:⁹

לשם ששה דברים הזבח נזבח: לשם זבח, לשם זבח, לשם השם, לשם אשים, לשם ריח, לשם ניחוח.

כלומר: השחיטה והזריקה צריכות להתייחס מבחינה עקרונית לייעודו של הקרבן להיות מוקטר לריח ניחוח.¹⁰ מכאן ניתן להסיק שהקטרת האימורים אינה רק קיום של 'אכילת מזבח' – כחלק מדינים כלליים הנובעים מאופיו ומהותו של המזבח – אלא קשורה מהותית למעשה העבודה בקרבן הפרטי. אם המחשבה על ההקטרה נדרשת בשעת העבודה, לכאורה לא מדובר רק ביצירת חפץ שעתיד להיות מוקטר לה, אלא ברצף ישיר של פעולות שכולן מרכיבות יחד את תהליך העבודה בקרבן.

9 כך וכך" - "דומיא דברכת אכילת תרומה שכתב רבינו בסוף הלכות תרומות". יעויין עוד בדבריו בהלכות מעשה הקרבנות (פ"ה ה"א) ביחס לברכה על אכילת קדשים.

9 זבחים פ"ד מ"ו.

10 ייתכן שלמעשה אין צורך במחשבה חיובית בכיוונים אלו, וזאת בגלל תנאי בית דין (שתיקנו לא לחשוב מחשבות בשעת ההקרבה כדי שלא יבואו להתבלבל) או בגלל דין 'סתמן כלשמן' (יעויין בזבחים ב:). אבל מבחינה עקרונית קיימת דרישה למחשבה כזאת.

דברים אלו צריכים להיבחן לאור דברי תוספות, המביאים שתי דעות בנוגע ליחס בין עבודת הדם ובין ההקטרה. תוספות דנים בשש המחשבות הנדרשות במעשה הקרבנות; נדון תחילה בשיטה השניה העולה מדבריהם:¹¹

אי נמי: הא דקאמר זביחה לשם ששה דברים - לא שחשב בשעת שחיטה לשם ו' דברים, אלא כלומר הזבח נעשה לשם ו' דברים, וכל אחת בשעתה.

מדבריהם משתמע שישנו פיצול מסוים בין סוגי העבודות: עבודות הדם צריכות להיעשות לשם זבח, זובח והשם, אך אין בהן צורך במחשבה לשם אשים, ריח או ניחוח. לעומתן, עבודת הקטרת האימורים חייבת להיות לשם השם, אשה, ריח וניחוח - אך לא לשם זבח וזובח. לפי דעה זו, המסקנה שהעלינו לעיל נדחית, והתמונה המצטיירת לגבי הקטרת האימורים היא שבמידה רבה פעולה זו מנותקת מעיקר כפרת הקרבן ועומדת בפני עצמה.¹²

אולם, בתירוצם הראשון תוספות מניחים שיש לחשוב בשעת השחיטה על ההיבטים הנוגעים להקטרה, אך יש לסייג את הדרישה בנוגע למחשבות הנדרשות בשעת הקטרה:

לא מייתי נמי קרא לשם זובח דהיינו שינוי בעלים, משום דהנהו ו' דברים - לא שייך לפרש בשעת הקטרה, דבשעת הקטרה לא משכחת לשם זובח; דשינוי בעלים ליתיה אלא בשוחט על מנת לזרוק או מקבל ומוליך על מנת לזרוק, כדמוכח בפירקין, ובשעת הקטרה כבר נזרק הדם!... והשתא - זביחה לשם ששה דברים, והקטרה לשם חמשה.

תוספות מניחים שכל המחשבות נדרשות לאורך כל הפעולות הנעשות בקרבן, אלא שיש מחשבה אחת שאין לה משמעות בשעת הקטרה, ולכן לא צריך

11 זבחים ב. סוד"ה כל הזבחים.

12 אולי יש מקום לומר, שכיוון שהקרבן כבר הוקרב לשם בעלים בזריקת הדם, הרי שמכאן ואילך אין צורך להמשיך במחשבה זו גם בהקטרת האימורים, ולא מפאת ניתוק בינה ובין תהליך ההקרבה. אבל יותר נראה לי כפי שכתבתי.

לחשוב עליה במהלך ביצוע פעולה זו. למעשה שיטה זו בתוספות חלוקה על הדעה השניה בדבריהם בשני דברים:

1. בכל עבודות הדם צריכים לחשוב על כל ששת הדברים – כולל לשם אשים, לשם ריח ולשם ניחוח.

2. גם בשעת ההקטרה צריכים לחשוב לשם זבח, ופטורים רק ממחשבה לשם זוכה.

נראה, אם כן, שפערים אלו מצביעים על הבדל עקרוני בין שני התירוצים בהבנת היחס בין ההקטרה ובין עבודות הדם: לפי התירוץ השני נראה שישנו פיצול גמור, אבל לפי התירוץ הראשון עבודות הדם והקטרת האימורים משולבות ומהוות רצף אחד – העובדה שהעובד צריך לחשוב ולהתייחס לפעולת ההקטרה במהלך עבודות הדם, וכן שבשעת ההקטרה הוא צריך להתייחס לסוג הקרבן ולייעודו – מראה שישנו כאן תהליך הקרבה אחד, המתחיל בעבודות הדם וממשיך בהקטרת האימורים כהמשכן הטבעי, הרציף והמתבקש.¹³

הרמב"ם, לעומת זאת, מחלק בהקשר הזה אפילו בין עבודות הדם לבין עצמן:¹⁴

כל הזבחים - צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקתו על המזבח... וצריך שתהיה מחשבתו בשעת שחיטת העולה לשם ששה דברים: לשם הזבח, ולשם הזבח, ושהזבח להשם ברוך הוא, ושיקטירו לאישים, ושהקטרתו לריח בלבד, ושריך זה נחת רוח לפני השם.

13 בהקשר זה יש להעיר כי כפרת החוטא כבר הושגה בזריקה, ונראה שדרישת תוספות בתירוצם הראשון במחשבת לשמה (לשם זבח) בהקטרה תומכת במהלך שהצענו: המחשבה הזו מתפקדת כאן כחלק מדיני תהליך ההקרבה שמעשה ההקטרה הוא חלק ממנו, ולא נדרשת בפני עצמה.

14 הלכות מעשה הקרבנות פ"ד ה"י-יא.

רק בשחיטה נדרשות כל שש המחשבות, אך בשאר עבודת הדם – רק לשם זבח ולשם זובח. הרמב"ם כלל לא מדבר על מחשבה הנדרשת בשעת הקטרה.

מה פשר ההבחנה בין שחיטה לשאר העבודות? נראה כי בעוד רוב עבודות הדם ממוקדות בקידום תהליך הכפרה שעיקרו בזריקת הדם, לשחיטה תפקיד נוסף: יצירת החפץ הראוי להקטרה. השחיטה לא רק פועלת לקראת הזריקה (המתירה את ההקטרה בעקיפין), אלא גם מכשירה את האימורים להקטרה; שחיטה אינה רק עבודת הדם, אלא גם פעולה המתירה את הבשר! ממילא, מובן מדוע המחשבות הקשורות להקטרה נדרשות בשחיטה בלבד; קיים פער ונתק בין עבודות הדם – הקשורות לכלל העבודות – ובין הקטרת האימורים אליה יש להתייחס רק בשעת השחיטה.

לפי דברינו, הרמב"ם סבור שההקטרה היא דין באכילת מזבח ועומדת לעצמה, ואינה חלק מרצף פעולות הקרבת הקרבן כעבודות הדם. הסבר זה בשיטת הרמב"ם מקבל גיבוי גם מכך שלדעתו אין דרישה לשום מחשבה בשעת ההקטרה.¹⁵

מדברי הספרי מתקבלת תמונה שונה:¹⁶

רבי יאשיה אומר: מנין אתה אומר שאם זרק את הדם כראוי ואינו יודע¹⁷ לשם מי זרקו, והקטיר את החלב כראוי ואינו יודע לשם מי הקטירו - שהכהנים נושאים עון על כך? תלמוד לומר 'ואתה ובניך ובית אביך אתך תשאו את עון המקדש'.

15 אמנם עובדה זו כשלעצמה אינה ראייה, והיה מקום להסביר את חוסר המחשבה בהקטרה בצורה אחרת: אם נבין שתפקיד המחשבה בעבודה הוא להעניק אופי ויעוד לקרבן, ייתכן שמחשבות ארבע עבודות הדם הספיקו לצורך הגדרת הקרבן מכאן ולהבא, ומייתרות את צורך המחשבה בשעת הקטרת החלבים שבאה לאחריהן.

16 קרח, פיסקה קט"ז.

17 הגרסה בפנינו היא "ידוע", אבל כפי שהעיר הורוויץ במהדורתו (הערה 4), עלינו להשוות את שני הביטויים - כאן ובהמשך הפיסקה. יותר נראה שכוונת הספרי היא שהכהן לא ידע.

מעבר לחידושים בתחומי סתמא לשמה ועקירה בטעות,¹⁸ נראה מהספרי שישי חובה להקטיר אימורים לשם בעלים. לא ברור מה הדין לגבי שאר המחשבות: מצד אחד, תוספות סבורים שאין מקום לחייב מחשבת בעלים בהקטרה כיוון שהבעלים כבר התכפרו; ממילא היה מקום לסברה שאם הספרי דורש מחשבת בעלים בהקטרה, קל וחומר שנדרוש את שאר המחשבות,¹⁹ על אחת כמה וכמה כאשר אנו באים לדון במחשבות הקשורות להקטרה, כמו לשם ריה ולשם ניחוח.²⁰

אך ניתן לחלוק על הבנה זו, מתוך התפיסה לפיה ההקטרה אינה חלק מרצף עבודות הקרבן, אלא מכוונת כלפי מטרה עצמאית נפרדת; לאחר הכפרה, ההקטרה מהווה קיום נוסף בקרבן – נתינת מתנה ומשאת לקב"ה מאת הבעלים. אמנם כפרת הבעלים כבר הושגה, אבל ישנו יעד נוסף אליו חותרים כל הקרבנות – הקרבן מהווה מתנה כביכול לקב"ה מבעלי הקרבן, וממילא גם בהקטרה נדרשת מחשבה לשם זובח.

18 מעבר לדיון לגבי חובת המחשבה בהקטרה, נראה שבספרי ישנן כמה נקודות הנוגדות דעות אחדות בבבלי: מהספרי עולה שכשאינו יודע לשם מי זרק – הקרבן פסול (נשיאת עוון מתפרשת בפשט כפסילת הקרבן), ובוה ישנם שני חידושים: (1) סתמא לא כלשמה, והקרבן פסול (יעוין בזבחים ב: בדברי הגמרא החולקת על כך); (2) עקירה בטעות שמה עקירה (יעוין במנחות מט. במחלוקת האמוראים בשאלה זו). אולי אין משמעות הספרי שהקרבן נפסל בכך, אלא שהכהנים נושאים באחריות עוון התרשלותם במעשה העבודה, והדבר צריך תלמוד.

19 על כך יש להוסיף שעל אף שבדברי הספרי קיימת התייחסות רק ל'מחשבת בעלים' ולא למחשבות אחרות, לא לגמרי ברור אם ניתן לדייק מקטע קצר בדברי הספרי ולטעון שההשמטה וחוסר ההתייחסות לשאר המחשבות נועדו במכוון למעט אותן.

20 דברינו כאן יוצאים מתוך הנחה ש'ניחוח' קשור בהקטרה. אמנם אונקלוס תרגם בכל מקום 'ריח ניחוח' כ"לאתקבלא ברעוא" (שמות כ"ט, יח ועוד) – מה שמאפשר להבין כי הביטוי מתפרש על כלל עבודות הקרבן, ולא דווקא על ההקטרה. עם זאת, בזבחים (מו:): נאמר ש"אברים שצלאן אין בהן משום ריח ניחוח", ומכאן משמע שהביטוי קשור במישוין להקטרה. כך או כך, נראה שהספרי ידרוש גם מחשבה זו בהקטרה, אם דרש אפילו מחשבת בעלים.

עירוב חלב בחלב

בתורת כהנים נלמדות מספר הלכות מרצף של ביטויי הקטרה המופיעים בפסוקים:²¹

'הקטירו אותו', 'הקטירו', 'הקטירם': מה תלמוד לומר 'הקטירו אותו'? - כשר לא הפסול; 'הקטירו'? - שלא יערב חלבים בחלבים; 'הקטירם' - כלם כאחת.

שלוש הלכות נלמדות מהריבויים השונים של פעלי ההקטרה לפי דברי התורה כהנים:

1. "כשר ולא פסול" - ניתן לפרש שמדובר בכהן כשר או באימורים כשרים.²²

2. "שלא יערב חלבים בחלבים" - כלומר: אין לערב חלב של קרבן זה בחלב מקרבן אחר.

3. "כולם כאחת" - כלומר: כל החלבים שבאו מבהמה אחת יוקרבו בבת אחת.

נראה שיש מקום לקשור שלוש הלכות אלו באותו רעיון בסיסי: לפי התורה כהנים, הקטרה אינה מהווה רק שימת בשר הקרבן על המזבח במטרה לתת מתנה ומשאת לקב"ה, אלא מדובר בפעולת השלמה לעבודות הדם, כחלק מרצף אחד של עבודות הקרבן. להנחה יסודית זאת יש שלוש השלכות:

1. צריכים להקפיד על כהן כשר לביצוע העבודה, ויש דין פסולים גם בחפצא של האימורים. היתה הוה אמינא שאם מדובר רק ב'לחמו של מזבח' -

21 תורת כהנים, דבורא דנדבה פרשה י"ד פרק י"ז.

22 יצויין כי בירושלמי בפסחים (פ"ה ה"י) בו נדון בהמשך, בפסיקתא זוטרתא (פרשת ויקרא ח.), וברמב"ן בפירושו לתורה (ויקרא ג', ה), מופיעה גרסה ובה כתוב "הכשר ולא הפסול". מתוספת ה"א הידיעה משמע יותר שמדובר בכהן המקריב, ולא באימורים המוקרבים.

היה מקום להקטיר חלב מקרבן פסול או על ידי כהן פסול, שהרי מדובר בסופו של דבר אך ורק באמצעי לאכילת מזבח ולא בעבודה רגילה.

2. כיוון שהקטרה היא חלק ממעשה ההקרבה, הרי שיש חשיבות לשמר את ייחודו ואת זהותו של כל קרבן וקרבן; אילו היה מדובר רק ב'לחמו של מזבח', הרי שחלב מקרבן זה שווה לחלב מכל קרבן אחר, ואין סיבה עקרונית ומהותית להפרידם.

3. יש צורך בהקטרת כל החלבים "כאחד". בביאור הלכה זו קיימת מחלוקת: רש"י פירש את הביטוי "כולו כאחד" כמשלים לדרשה הקודמת, כך שיש לבדוד את כל החלבים של הקרבן ולהקטירם מבלי לערב בהקטרה חלבים מקרבן אחר;²³ אבל הירושלמי ראה סתירה מסוימת בין שתי ההלכות האחרונות:²⁴

הכא את מר 'הקטירו - שלא יערב חלבים בחלבים', והכא את מר 'הקטירין - כולן כאחת?! אמר רבי לא: כאן במגס וכאן על גבי המזבח.

מדברי הירושלמי משמע שלא מדובר בכל קרבן לבדו - "כולו כאחד", אלא באימורי כל הקרבנות ביחד - "כולן כאחת". הירושלמי מבחין בין שני שלבים: החזקתם במגס (הכלי בו מוחזקים האימורים בדרכם להיות מוקטרים על גבי המזבח) והקטרתם על המזבח. המפרשים על אתר נחלקו בהבנת הבחנה זו - מתי יש להפריד את אימורי הקרבנות השונים ומתי ניתן לערבם: קרבן העדה פירש שבמגס צריכים לשמור על כל קרבן בנפרד ורק במזבח אפשר לערבבם, ואילו הפני משה הסביר להיפך, שדווקא במגס אפשר לערבבם אבל יש להקפיד להקטירם בנפרד.²⁵

23 פסחים סד: ד"ה שיהא.

24 פסחים פ"ה ה"י.

25 בשיטת הפני משה חשוב להדגיש כי גם לפי הירושלמי וגם לפי הבבלי (פסחים סד:), דברי התורה כנהנים חלים גם כשאנו עוסקים באותו סוג קרבן; לדוגמה: גם כשמדובר במספר רב של קרבנות פסח, עדיין צריך להקפיד להקריב כל קרבן בפני עצמו. זאת מפני שכפרתו של

בכל הסבר קיים קושי מסוים: מצד הסברה דברי הפני משה הרבה יותר סבירים, שכן יש יותר מקום להקפיד במעשה ההקטרה מאשר בהולכה אל המזבח, אבל מבחינה מעשית קצת קשה להבין איך דבר כזה יתבצע – לאחר שהחלבים התערבבו במגס, איך ניתן לפרק את החבילה ולזהות כל חתיכת בשר לפי הקרבן ממנו הגיעה?²⁶ אמנם, הפני משה נזהר ומתנסח בלשון "קערה אחת", כאשר אולי לא מדובר ממש בעירוב האימורים, אלא בהנחתם המסודרת בכלי אחד. בכל אופן, מדבריו משמע שבמעשה ההקטרה יש לשמור על הייחוד של כל קרבן בפני עצמו.

לעומת זאת, קרבן העדה סבור שרק במגס צריכים לשמור על ייחודם של הקרבנות, ושולל דין זה מההקטרה. מבחינה טכנית דבריו אפשריים, אך הדרישה לשמור על זהות הקרבן בדרך להקטרה ולא בהקטרה עצמה – תמוהה.

ייתכן ומחלוקתם קשורה לשאלה שהעלינו לגבי היחס בין ההקטרה לבין תהליך ההקרבה: לפי הפני משה ההקטרה היא חלק מרצף עבודות הקרבן ולכן צריך לייחד בה אימורי כל קרבן בנפרד, בעוד לפי קרבן העדה ההקטרה היא מימוש ייעודו הנוסף של הקרבן כ'לחמו של מזבח', ובמטרה זו ניתן לערב קרבנות שונים ביחד.

חביבה מצוה בשעתה

תהליך הקרבת הקרבן כולל בתוכו את מלאכת השחיטה, האסורה בשבת. המשנה בתמורה (פ"ב מ"א) מלמדת אותנו שהשבת נדחית מפני מצוות ההקרבה

האחד אינה זהה לכפרתו של האחר - מה שיוצר הבדל משמעותי בין שני הקרבנות. על בסיס הדרישה להפריד בין קרבנות של בעלים שונים במחשבת העבודה, מתחדש דבריו התורת כהנים שיש להפריד ביניהם גם במעשה ההקטרה.

26 המאירי בפסחים סד: (ד"ה אימורי) מעיר כי עירוב החלבים אינו מעכב, ודבריו מסתברים. אולי יש מקום להציע בירושלמי על בסיס דברי המאירי, כי לכתחילה אין דרישה לערב במגס, והחידוש הוא כי אם קרה והאימורים התערבבו במגס - כדיעבד עדיין ניתן להקטירם כאחד.

בקרבנות ציבור:²⁷

יש בקרבנות הצבור מה שאין בקרבנות היחיד, שקרבנות הצבור דוחין את השבת.

הגמרא בפסחים (סח:) מרחיבה את דין דחיית השבת מפני קרבנות ציבור, גם לגבי פעולת הקטרת האימורים – הכוללת שריפה, שגם היא אסורה בשבת:

אמר רבי שמעון: בא וראה כמה חביבה מצוה בשעתה! שהרי הקטר חלבים ואברים ופדרים – כשרים כל הלילה, ואין ממתנינם להם עד שתחשך!

ניתן להעלות שתי הבנות במושג 'חביבה מצווה בשעתה':

1. ייתכן והכלל 'חביבה מצווה בשעתה' מבוסס על הקביעה ההלכתית ש'זריזין מקדימין למצוות', המנחה אותנו להקדים קיום מצוות כשהדבר ניתן. אך הבנה זו בעייתית, כיוון שלא ברור איך שבביל הקדמת מצווה משום זריזות נדחה שבת.

2. מאידך, ייתכן שמשמעות הקביעה 'חביבה מצווה בשעתה' היא שהיום הוא הזמן האידיאלי של ההקטרה. על אף שהקטר איברים ופדרים כשר כל הלילה, לכתחילה יש להקטירם ביום – ודי בכך בכדי להתיר עבודה בשבת.

כדי לבחון יסודות אלו, יש לפנות לגמרא בפסחים (קה:), העוסקת ביחס שבין כבוד הלילה וכבוד היום במועדים, וביחס בין שאלת כבוד המועד – המצריך שתיית יין בסעודת היום בה עיקר כבוד היום, ובין חובת הקידוש – שעיקרה בסעודת הלילה בו קדש היום. בין היתר דנה הסוגיה במצב בו יש לאדם יין בכמות המספיקה לכוס אחת בלבד: האם לקדש בליל שבת, ולהשאיר את סעודת היום בלי כבוד ראוי? או שמא יש לדחות את הקידוש לבוקר ולקיים גם קידוש וגם כבוד המועד בשתיית היין בסעודה? הגמרא מעלה את הטיעון,

27 גדון בנושא זה בהרחבה בעין 'שבת וטומאה בקרבנות ציבור' (עמ' 387).

שכיוון ש'חביבה מצווה בשעתה' יש לקדש על היין בלילה, במחיר ויתור על כבוד היום בסעודת הבוקר.

הרשב"ם שם קושר בין דין 'חביבה מצווה בשעתה' ובין הכלל 'זריזין מקדימין':²⁸

מחביבין ליה ועבדין קידושא מאורתא כי היכי דלינקטי עילוון הייא, דחביבה מצוה בשעתה, וזריזין מקדימין למצוה.

אמנם מדברי רבינו חננאל שם (ד"ה ת"ש) משמע שהבין אחרת:

ופרקין חביבה מצוה בשעתה, כלומר: כיון שהלילה קודם לקידושה מן היום - אין מעבירין מצות הקידוש מן הלילה עד למחר.

מדבריו משתמע שיש הלכה מיוחדת לקדש בלילה, וממילא עלינו לקיימה ולהעדיפה על פני הלכות שיתקיימו מאוחר יותר. כך עולה גם מדברי הרמב"ם, שיש עניין מיוחד מן התורה לקדש את יום השבת 'בכניסתו'.²⁹

ניתן לתמוך בפרשנותם של רבינו חננאל והרמב"ם ל'חביבה מצווה בשעתה', לפחות בהקשר של הקטר איברים, מסוגיה נוספת - ובכך לחזור לדיון בנוגע להקטרה.³⁰ הגמרא במנחות (עב.) מנסה ללמוד כי יש לאחר את קצירת העומר ליום החג אף אם יום טוב חל בשבת, ולא לקצור מערב שבת. כתמיכה לכך

28 קה: ד"ה עיולי יומא.

29 ספר המצוות, עשה קנ"ה.

30 יש לסייג שבנוגע לקידוש היום אין זו הוכחה ברורה. הגמרא עוסקת בקציר העומר ובהקטר איברים, ולא בקידוש - ובנוגע אליהם משתמשת בביטוי 'חביבה מצווה בשעתה'. לא מן הנמנע שהגמרא תשתמש בביטוי זהה כדי להצביע על דינים שונים במהותם. הדברים מפורסמים בשם הגר"ח בנוגע לביטוי 'פנים חדשות', שבדרך כלל מובא לגבי ברכת חתנים, אך הגמרא משתמשת בו גם לעניין טומאת כלים (שבת קיב:). תלמיד חכמים אחד התעקש להשוות את שתי הסוגיות בגלל מטבע הלשון הזוהה בשתיהן, ור' חיים הגיב בלעג, שאולי כלי חרס חדשים מוגדרים כפנים חדשות כדי לברך שבע ברכות בסעודת חתן וכלה.

מעלה הגמרא את הכלל 'חביבה מצווה בשעתה' ביחס להקטר חלבים בשבת. המסקנה המתבקשת ממהלך זה היא, שהקטרת חלבים הותרה בשבת כיוון שזהו זמן המצווה האידיאלי להקטרת האימורים. אם מדובר בכלל שיסודו ב'זריזין מקדימין' – אין יסוד ללמוד ממנו על איחור מצווה.³¹

ניתן להצביע על נפקא מינה פשוטה בין שתי ההבנות ב'חביבה מצווה בשעתה': אם זה דין של 'זריזין מקדימין למצוות' אז לכאורה מידת הזריזות תחייב להקריב את אימורי הקרבנות בהקדם האפשרי מיד לאחר זריקת הדם, ותמנע מאיתנו להשתהות עם ההקטרה עד לאחר הצהריים. כמו כן, לפי גישה זו לא צפוי שוני בין הממתין עם הקטרת האימורים במשך פרק זמן ממושך בתחילת היום, לבין המששה את ההקטרה לאותו פרק זמן בסוף היום, שהרי עצם ההמתנה היא הבעייתית.

אך הרמב"ם פוסק אחרת:³²

אף על פי שמוותר להקטיר אימורין ואיברים בלילה - אין מאחרין אותן לדעת, **אלא משתדלין להקטיר הכל ביום**; חביבה מצוה בשעתה, שהרי הקטר אימורין ואיברים - אף על פי שכשרים בלילה - דוחין את השבת בזמן, ואין מאחרין אותן למוצאי שבת.

משתמע ברמב"ם שיש להקפיד שהאימורים יוקטרו ביום, אבל אפשר להשהות את הקטרתם עד לאחר הצהריים, ובלבד שיוקטרו ביום. בגישה זו אכן קיים הבדל בין הממתין בבוקר לממתין בערב, ובקרבנות שהוקרבו אחר הצהריים

31 תודתי נתונה לידידי, הרב יאיר קאהן, על שהאיר עיניי במקור זה ובהוכחה הטמונה בו. מהלך דומה נמצא בראבי"ה (פסחים סימן תנ"ב), בו נאמר שיש מצווה לאפות המצות בפסח ולא להקדים לאפותן מערב החג, משום 'חביבה מצווה בשעתה'. וכן מופיע גם ברוקח (הלכות פסח סימן רפ"א), ובשבולי הלקט (סדר פסח סימן רי"ג) - אם כי הם פוסקים לאפות לאחר שעת ביעור חמץ, ולא ממש בתוך הפסח; הדבר קשור, כמובן, למעמד המיוחד של יום י"ד בניסן אחר חצות, שהוא-הוא חג הפסח.

32 הלכות מעשה הקרבנות פ"ד ה"ג.

סמוך לשקיעה – קיימת חובה לדאוג שיוקטרו מיד לפני השקיעה.³³ שלל ראיות וקשיים אלו מצביעים על כך שיש הלכה ייחודית להקטיר ביום, ויסוד הכלל איננו 'זריזין מקדימין למצוות'.

אם אכן מדובר בדין מיוחד ביום, עלינו להבין מהו אופיו:

1. קיים דין כללי בכל מעשי הקרבנות, שיש לעשותם ביום. על אף שניתן להקטיר אף בלילה, זמנם לכתחילה הוא ביום. מסיבה זו, האיכות המהותית של העבודה הינה גבוהה יותר כאשר היא נעשית בזמנה המקורי – ביום. הבדל איכותי זה מתיר לבצע את העבודה בשבת.

2. יש לשמור על קשר ורצף עם תהליך הקרבת הקרבן העיקרי, שנעשה ביום. ייתכן וצירוף ההקטרה לשאר פעולות ההקרבה מספק פן נוסף של מעשה ההקטרה עצמו. כשההקטרה מתבצעת במרחק זמן ממעשה ההקרבה, יש בה רק קיום של 'אכילת מזבח', אבל כשהיא מבוצעת סמוך להקרבת הזבח מתווסף לה היבט של 'מעשה עבודה'; לכן חל עליה הכלל שעבודה דוחה שבת.³⁴

נפקא מינה בין שתי ההבנות תהיה במקרה בו העלה את האימורים לראש המזבח בערב שבת:³⁵ אם יש עניין בשמירה על הרצף, כאן בכל מקרה הרצף לא נשמר, וצריך להתמין עד למוצאי שבת; אך אם יש מצווה לעשות ביום ברגע שאפשר, יש להקטיר את האימורים בשבת.

33 כך עולה אף מדברי המאירי בפסחים (סה: ד"ה אמר המאירי), הכותב בהקשר זה: 'ועיקר מצוותה ביום הוא', ויעויין גם בדברי הפני יהושע בברכות (כו: ד"ה בגמרא מ"ט) שסובר כך אף הוא.

34 ניתן להגדיר רציפות תהליכית זו בפערי זמן על פי השעון, נניח - שעה אחת; אך יותר סביר לדבר על אותו 'פרק זמן' של מעשה ההקרבה, כלומר: במהלך יום ההקרבה. יעויין בדברי רבינו חננאל והרמב"ם (מובאים לעיל), מהם משמע שההקטרה צריכה להיעשות ביום ההקרבה.

35 זאת למאן דאמר שההעלאה לראש המזבח מצילה את האימורים מפסול לינה, ויעויין בזבחים (פז:).

ההקטרה כמתיר

עד כה בחנו את היחס בין פעולת ההקטרה לעבודות הקרבן הקודמות לה; מעתה נדון בהגדרת אופי ההקטרה כשלעצמה וההשלכות הנובעות ממנה. הגמרא בפסחים (נט:): מבארת את הקשר בין הקטרת האימורים להיתר אכילת בשר הקרבן (על ידי הכהנים):

דתניא: יכול יהו כהנים רשאים בחזה ושוק קודם הקטרת אמורין? תלמוד לומר 'והקטיר הכהן את החלב המזבחה' והדר 'והיה החזה לאהרן ולבניו'.

וכן פסק הרמב"ם:³⁶

ואין הכהנים זוכין בחזה ושוק אלא לאחר הקטר אמורין.

הסוגיה בפסחים עוסקת במחוסר כיפורים שהביא קרבנותיו לאחר תמיד של בין הערביים, ולכן אי אפשר להקריב אותם. רב פפא מציע שיעלו את האימורים לראש המזבח, ובכך די לו והוא מותר באכילת קדשים. הגמרא מקשה מהמשך הברייתא, האומרת כי אכילת הכהנים היא מרכיב מרכזי בכפרת הבעלים, ואם הבשר לא הותר באכילה לכהנים – שכן האימורים לא הוקטרו – הרי שהבעלים עדיין לא התכפר, והוא אסור באכילת קדשים. על כך משיב רב פפא באופן הבא:

אמר ליה: כיון דלא אפשר [להקטירם] – עשאום כמי שנטמאו או שאבדו, דתניא: יכול נטמאו אמורין או שאבדו לא יהו כהנים זכאין בחזה ושוק? תלמוד לומר 'והיה החזה לאהרן ולבניו': מכל מקום.

מהסוגיה עולה תופעה מעניינת: כשהאימורים קיימים צריך להקטירם כדי להתיר את אכילת הבשר לכהנים, אבל במידה והאימורים נטמאו או אבדו – זריקת הדם לבדה מתירה את הבשר. ניתן להסביר תופעה זאת בכמה דרכים:

36 הלכות מעשה הקרבנות פ"ט הי"א.

1. הקטרת האימורים אינה מתירה את הבשר, אלא קיימת חובה להקדים לכתחילה את הקטרת האימורים לאכילת הכהנים. כאשר אין אפשרות להקטיר את האימורים, אכילת הכהנים ודאי מותרת מאליה.

2. הקטרת האימורים מתירה את הבשר, אבל קיים היתר מחודש בזמן שהם אבדו או נטמאו.

ר' אלחנן תומך מפורשות באפשרות הראשונה, לפיה מדובר בדין קדימות בלבד:³⁷

בהקטרת אימורין אינו דומה לזריקת הדם, דאיכא איסורא לאכול קודם זריקה, ולא כן בהקטרה דאינו אלא מצות קדימה דצריך להקדים הקטרה קודם אכילה!
ומשום הכי אם הוא אנוס מלהקטיר מפני איסור מלאכת יום טוב - רשאי לאכול.

ר' אלחנן מבסס את הבנתו בשתי הלכות, אשר ייתכן ושתיהן נתונות במחלוקת ראשונים:

א. הראיה הראשונה עולה מדברי הגמרא בזבחים (מג.) המביאה רשימה של חלקים בקרבן, שאף אם התפגלו - אין חייבים על אכילתם כרת. תוספות שם (ר"ה והלבונה) תמהים על כך שהגמרא לא מזכירה את אכילת האימורים - המתירים את הבשר לאכילה, שהרי אין חייבים כרת על אכילת מתירים! מסקנתם היא, שאכן הקטרת האימורים לא נחשבת ל'מתיר' בהלכות פיגול, וממילא חייבים על אכילתם כרת, והם מוכיחים זאת מכך שאם נטמאו האימורים או אבדו - הבשר מותר למרות שאין הקטרת אימורים. דברים אלו תומכים בהבנה כי מדובר בדין קדימות גרידא, ולא ב'מתיר' של האכילה.

הרמב"ם חולק על תוספות בנקודה זו, וכותב שהאימורים נחשבים ל'מתיר'

37 קובץ שיעורים ביצה אות נ"ד.

בדומה לדם:³⁸

אבל אם אכל כזית מן הדם - אינו חייב עליו משום פגול, שהדם מתיר את האמורין לקרב למזבח, והאמורין מתירין את הבשר לאדם.³⁹

למרות זאת, הרמב"ם סבור שאכילת אימורים שנתפגלו מחייבת כרת, בהתאם לדיוקם של תוספות מהגמרא בזבחים:

וכן זבח שנתפגל: האוכל כזית מבשרו או מאמוריו או מבשר העולה - חייב כרת.

ניתן להבין זאת לאור דבריו במקום אחר - שם מגדיר את הקריטריונים לפטור כרת ב'מתיר':⁴⁰

אבל הדבר שאין לו דבר המתירו, אלא הוא עצמו מתיר זולתו ואין לו מתיר - אין האוכל ממנו חייב כרת.

יוצא שלדעתו פטור 'מתיר' מכרת נובע מכך שמדובר ב'מתיר' שאינו 'ניתר' בעצמו על ידי דבר אחר; האימורים - אף על פי שהם מתירים - ניתרים גם בזריקת הדם, כפי שכתב הרמב"ם במפורש באותה ההלכה, וממילא הפטור מכרת על אכילת מתיר בפיגול לא שייך בהם.

בכל אופן, ראייתו הראשונה של ר' אלהנן תלויה בקבלת הנחת היסוד של תוספות, שכל דבר המתיר, אף אם הוא עצמו גם ניתר בפעולה אחרת - האוכלו אינו חייב כרת.⁴¹ אם נקבל את דברי הרמב"ם, הרי שעדיין ניתן להבין כי

38 הלכות פסולי המוקדשין פי"ח ה"ז.

39 מכאן משמע שאין שוני בין המתיר של אכילת הכהנים בקדשי קדשים ובין המתיר של אכילת ישראל בקדשים קלים. ויעויין בדברי הצ"ח בביצה כ: (ד"ה ונחזור) ובדברי הנצי"ב בפירושו לתורה (העמק דבר, במדבר ו', כ).

40 פירוש המשניות, זבחים פ"ד מ"ג.

41 יעויין בכנסת הראשונים לזבחים (מג. בהערה ל"ה), ובספר החינוך (מצווה קמ"ד).

הקדמת הקטרת האימורים לאכילת הכהנים היא מתיר ממש, ולא דין קדימות בעלמא.

ב. הראיה השניה עולה מדברי תוספות על הסוגיה בפסחים, הדנים בהימנעות מהקטרת אימורים שנטמאו – על בסיס לשון הברייתא האומרת "שנטמאו או שאבדו". להבנת דבריהם נקדים שתי הנחות הלכתיות: (1) הציץ מאפשר ("מרצה" בניסוח הגמרא) להקריב קרבנות מסוימים בטומאה (פסחים טז:), כאשר קיימת מחלוקת תנאים האם ההיתר מתייחס אף לאימורים או רק לדם; (2) אם ניתן להקטיר את האימורים בטומאה, לא ייתכן להתיר את בשר הקרבן ללא הקטרתם, שהרי ההיתר מבוסס על כך שאין אימורים הראויים להקטרה. ואלו דבריהם:⁴²

למאן דאמר 'אין הציץ מרצה על העולין' - ניחא הא דנקט הכא 'שנטמאו או אבדו';

אבל ברייתא דלקמן 'על מה הציץ מרצה? על הדם ועל החלב', צריך לומר הואיל ומדרבנן לא מרצה - הוי כאילו אבדו האימורין.

לדעה בתנאים שהציץ מרצה אף על האימורים, לכאורה היה ניתן ואף חובה להקטיר אימורים שנטמאו – שהרי הציץ מאפשר להקטירם. במצב זה, לא ניתן לדבר על היתר ייחודי הנובע מחוסר האפשרות להקטיר את האימורים, כמו מקרה שאבדו – אך הברייתא התייחסה אף למקרה זה. תוספות מסבירים כי בכל אופן אסור מדרבנן להקטירם, גם אם הציץ מאפשר זאת מן התורה.⁴³

טענת תוספות – כי די באיסור דרבנן המונע את הקטרת האימורים למעשה – נוגעת ביסוד הדיון שלנו. היתר בשר ללא הקטרת האימורים תקף רק כאשר

42 פסחים נט: ד"ה עשאום כמי שנטמאו אימורין.

43 דברים דומים אומרים תוספות גם בביצה (כ: ד"ה מאי בנייהו); ניתן להעלות על הדעת את הסברה שריצוי הציץ חל רק בדיעבד, כשכבר הוקרב הקרבן או הוקטרו האימורים בטומאה, אבל אינו מתיר לכתחילה הקטרת פסולים. מצד הסברה, אם כן, ניתן להעלות שגם פסול שהציץ מרצה עליו - האיסור להקטירו לכתחילה הוא מן התורה, וכך לא צריך להגיע לחידושם של תוספות בסוף דבריהם.

לא ניתן להקטירם מסיבה הלכתית (נטמאו), או מציאותית (אבדו). לאור דברי תוספות, עולה השאלה כיצד להתייחס למצב בו קיים איסור הלכתי המונע את הקטרת האימורים, אך תוקפו רק מדרבנן. במצב זה מתעוררת השאלה האם העובדה שמן התורה האימורים מותרים בהקטרה, שוללת מהם את ההגדרה כ'נטמאו'; או שמא די בכך שבשורה התחתונה לא ניתן להקטירם.

נראה שהדבר תלוי בשתי האפשרויות דלעיל: אם נדרש מתיר גמור מן התורה לשם היתר הבשר, הרי שעלינו לדון במישור דאורייתא, ולא ייתכן שאיסורים מדברי חכמים ייצרו מתיר כזה; אך אם מדובר על 'זריזין מקדימין למצוות' בלבד - כפי שטוען ר' אלחנן, הרי שדי בכך שברמה המציאותית האימורים לא ניתנים להקטרה כמסקנת תוספות.⁴⁴

תוספות סוברים, אם כן, כטענת ר' אלחנן; אך דברי תוספות אינם מוסכמים. המאירי על אותה הסוגיה בפסחים (טט.) חולק על דברי תוספות, ולטענתו חטאת של מחוסר כיפורים לא מכפרת על הבעלים עד לאחר הקטרת האימורים, גם אם הוקרבה לאחר תמיד של בין הערביים וההקטרה אסורה:⁴⁵

ואף על פי שאם נטמאו אימורין או שאבדו - כהנים זוכין בזריקת הדם, אין מדמין את זו לנטמאו או אבדו!

ושלא כדברי האומר, דכיון דלא אפשר לאקטוריהו השתא משום עשה דהשלמה - הרי הם כנטמאו או אבדו!

בניגוד לתוספות, המניחים שכל אימת שלא ניתן להקטיר את האימורים הבשר ניתן בזריקת הדם, לדעת המאירי אין כאן כלל גורף, והאיסור להקטיר לאחר

44 אמנם בתחילת דבריהם תפסה זו אינה ברורה להם, וכדי להסביר את השוואת הגמרא בין אימורים שאבדו לאימורים שנטמאו, הם נאלצים להסתמך על מי שאומר שהאיסור הוא מדאורייתא - משמע: רק אם התורה חידשה איסור להקטיר את האימורים היא גם חידשה בצדו היתר בשר לפני הקטרה, אך אם האיסור להקטיר הוא מדרבנן - הבשר נשאר באיסורו. ייתכן, אם כן, שבשלב ההוא אמינא סברו תוספות כאפשרות השנייה, שהקטרת האימורים משמשת כ'מתיר' גמור - אלא שקיים היתר מיוחד כאשר האימורים אבדו או נטמאו.

45 ד"ה ומ"מ דוקא במצורע.

תמיד של בין הערביים⁴⁶ אינו דוחה לדעתו את חיוב ההקטרה, ויתאפשר לאכול את הבשר במקרה שרב פפא מעלה בסוגיה רק לאחר הקטרת האימורים בפועל. כנראה המאירי מבין שאין כאן רק דין קדימות, אלא ההקטרה היא המתירה את הבשר באכילה. במקרים מסוימים, בהם נטמאו האימורים או אבדו – יש היתר מחודש לאכול את הבשר למרות חסרון ההקטרה, אבל לא ניתן ללמוד ממנו ולהרחיב אותו למקרים נוספים.

ממילא, שתי ראיותיו של ר' אלחנן לכך שהקטרת אימורים אינה מתירה את הבשר ומדובר בדין קדימות בלבד – שנויות במחלוקת ראשונים: לפי תוספות יש רק מצווה להקדים את ההקטרה לאכילה, בעוד לפי הרמב"ם והמאירי יש איסור באכילת הבשר, והקטרת האימורים מתירה אותו.⁴⁷

זכיית הכהנים

קריאה מדויקת בתחילת דברי המאירי תגלה פן נוסף באופי ההיתר שבהקטרת האימורים; משתמע מדבריו שיסוד הדין אינו בהלכות היתר בשה אלא זהו דין ייחודי בזכיית הכהנים בבשר קרבנות: "שאיין זוכין בחזה ושוק... אלא משהוקטרו האימורין... ומ"מ אינו זוכה באכילה עד לאחר הקטר אימורין... ואף על פי שאם נטמאו... כהנים זוכין בזריקת הדם...". מקור דברי המאירי הוא בספרי, שגם ממנו משתמע שהדין מתמקד בזכיית הכהנים במתנותיהם, ולא בהיתר הבשר:⁴⁸

רבי יונתן אומר: מנין אתה אומר שאם זכה בבשר קודם זריקת דמים, בחזה ושוק קודם הקטר חלבים, שהכהנים נושאים עון על כך? תלמוד לומר לומר ל'אתה ובניך

46 איסור זה נובע מ'עשה דהשלמה' - מצוות עשה הקובעת כי הקרבת התמיד חותמת את עבודות היום במקדש, ולא ניתן לבצע עבודות הקרבה נוספות לאחריה.

47 יצוין כי לדעת המאירי אין מלקות על איסור זה, כמו באכילה לפני זריקת הדם, אבל האיסור עדיין קיים.

48 ספרי קרח, פיסקה קט"ז.

אתך תשאו את עון כהונתכם'.

מדברי הספרי עולה שקיימת בעיה מיוחדת שהכהנים יזכו בנתחי הבשר קודם הקטרת האימורים. מעתה מובן גם הפער בין זריקה ובין הקטרת האימורים, ומובן גם הצורך בשניהם כ'מתיר': הזריקה מתירה את הבשר לאכילה, ומחילה על הבשר היתר בחפצא, אבל הכהנים אינם זוכים בחלקם בבשר עד שלא תושלם עבודת הקרבן בהקטרת אימוריו.

מהספרי עולה דבר מעניין נוסף, והוא שאותו דין של זכייה בבשר קיים גם בזריקה, לגבי הבשר: הזריקה מזכה בבשר (לבעלים בקדשים קלים), והקטרת האימורים מזכה בחזה ובשוק.⁴⁹ אנו יודעים שזריקת הדם מיעדת את חלקי הקרבן למטרותיהם בהקשר של דיני מעילה: לפני זריקת הדם אין מעילה בקדשים קלים אפילו באימוריהם, ויש מעילה בכל חלקי קדשי קדשים. ואילו לאחר זריקה יש מעילה באימורי קדשים קלים, ואין מעילה בבשר קדשי קדשים.⁵⁰ מדברי הספרי מתחדדת משמעות השינוי העקרוני המתרחש בעקבות הזריקה: לפני הזריקה כל הקרבן מוגדר כיחידה אחת, ולאחריה כל חלק מבורר ליעודו הספציפי – האימורים הולכים למזבח, בשר קדשי קדשים הולך לכהנים ובשר קדשים קלים הולך לבעלים. מובן מזאת מדוע אפילו חלוקת הבשר לבדה לפני הזריקה מהווה פגיעה בקודש: לפני הזריקה הקרבן כולו שייך לה', ורק לאחריה הוא ניתן לבני אדם לחלוקה.

אם כן ניתן להבין בפשטות את הדין שזכיית הכהנים והבעלים בבשר הזבח תלויה בזריקה, שהיא המייחדת והמבדילה את החלקים השונים של הקרבן. אבל עדיין צריך הסבר מדוע הקטרת האימורים מזכה את הכהנים בחלקם. ניתן להציע שתי הצעות בהבנת הדבר:

49 ישנו חידוש נוסף בדברי הספרי, והוא שמעבר לאיסור הגברא החל על ישראל באכילת הבשר קודם הזריקה, הכהנים נושאים עוון על אכילת הבשר (ואולי רק על חלוקתו) לפני זריקת הדם.

50 מעילה ד', ורמב"ם הלכות מעילה פ"ג ה"א.

1. הקודש מתבזה כביכול כאשר אדם מעדיף את אכילתו על פני אכילת המזבח: "וכן בדין שלא יהא שולחנך מלא ושולחן רבך ריקן" (ביצה כ:).
2. אף אם אין בכך משום ביזוי קדשים, אין לכהנים להתעצל במלאכתם, ועליהם להשלים את עבודתם לפני שהם ממלאים את כרסם.

ניתן להציע כמה נפקא מינות בין שני ההסברים. אם נבין שהדין הוא שלא ראוי לאכול מבשר הזבח לפני שהמזבח 'אכל' כביכול מחלקו – סביר להניח שאותו הדין נוהג גם בחלק ישראל בקרבן. לעומת זאת, אם הדין נובע מכך שהכהנים צריכים למלא את חובתם לפני הישיבה אל השולחן לאכול, סביר להניח שהשיהוי מתייחס רק לחלקם הם, ולא לחלק בעלי הקרבן. אמנם אין התייחסות מפורשת במקורות לאכילת בעלים את חלקם בקדשים קלים לפני הקטרת האימורים, אך מאחר שמרבית המקורות שהוזכרו ציינו את היתר האכילה של הכהנים משלב זה, הדעת נוטה לכך שאכילת הבעלים מותרת כבר מזריקת הדם – בהתאם לכיוון השני.

כמו כן, אם נבין כאפשרות הראשונה, סביר שיש להשהות את אכילת האדם עד לאחר שהבשר יתאכל, או לפחות עד תחילת שריפת הבשר בפועל. אך אם נתלה את ההיתר במילוי אחריותם של הכהנים, נראה שהבשר צריך להיות מותר מרגע שהם גמרו את הפעולה מצדם והעלו את האימורים למזבח. הסוגיה היחידה הדנה בשלב המדויק בו ניתנים השיריים עוסקת בהקטרת קמצים של מנחות (מנחות כו:), ולא ניתן להסיק ממנה מסקנות ברורות לגבי הקטרת אימורים; נדון בסוגיה זו בהמשך דברינו.

בסוגיה נוספת בזבחים (קב:) ניתן לראות שלדעות מסוימות הקטרת האימורים נדרשת עבור זכיית הכהנים בבשר הקרבן:

אפילו טמא בשעת זריקת דמים וטהור בשעת הקטר חלבים – אינו חולק. הא טהור בשעת זריקת דמים וטמא בשעת הקטר חלבים – חולק!
 סתניתין דלא כאבא שאול, דתניא: אבא שאול אומר – לעולם אינו אוכל עד
 שיהא טהור משעת זריקה עד שעת הקטר חלבים, דאמר קרא 'המקריב את
 דם השלמים ואת החלב': דאפי' הקטר חלבים נמי בעי.

אבא שאול סובר שהכהנים צריכים להיות טהורים גם בשעת הקטרת האימורים כדי לזכות בחלק מהקרבן המוקרב. אנו רואים שלדעתו, הקטרת האימורים היא המזכה את הכהן בחלקו בבשר, בדומה ללשון הספרי ולהבנת המאירי.⁵¹ בעוד סביר שתנא קמא, הדורש טהרה רק בשעת הזריקה, נוטה להבנה שיש רק דין קדימות בהקטרת האימורים – כדברי ר' אלחנן, ואין בה כלל אלמנטים של היתר הבשר או של זיכוי הכהנים בחלקם בקרבן.⁵²

אם כן, העלינו שלוש הבנות להיתר הבשר שבהקטרת האימורים: (1) מדובר אך ורק בקדימות בתהליך עשיית הקרבן – מה שיכול להסביר היטב את החרגה כאשר אי אפשר להקטיר את האימורים; (2) הקטרת האימורים משמשת כ'מתיר' לבשר הקרבן, כאשר צריך לומר שקיים דין מיוחד ה'מתיר' את הבשר במקרה בו לא ניתן להקטיר את האימורים; (3) ההקטרה מתירה את חלוקת הבשר, ומזכה את הכהנים בחלקם – ואיננה 'מתיר' של אכילת הבשר.

הקטרת הקומץ

סוג הקטרה נוסף המוכר לנו הוא הקטרת הקומץ במנחה – על טיבו נעמוד בחלק זה. בהקטרת הקומץ יש שני צדדים:

1. הקבלה לזריקת הדם בקרבן.

51 ניתן לדבוק בדברי ר' אלחנן, הסובר שיש רק דין קדימות להקטרת האימורים, ולומר שבכל אופן החלוקה בפועל מתנהלת רק לאחר שמסתיים תהליך הקרבת הקרבן כולו; דין קדימות משליך בעקיפין על מועד חלוקת הבשר. אולם נראה שיותר קל להבין את שיטתו של אבא שאול על רקע דברי הספרי והמאירי כפי שביארנו.

52 לגבי היחס בין דעת תנא קמא לדעת אבא שאול, עולה מדברי הרמב"ם תמונה מעניינת. מחד, במשנה תורה (הלכות מעשה הקרבנות פ"י הכ"א) פסק הרמב"ם כאבא שאול; ייתכן שפסק כך בגלל המשך הסוגיה, הדנה בשיטת אבא שאול, מה שבדרך כלל מהווה סימן לכך שהגמרא פסקה כדעה זו. מאידך, בפירוש המשניות (זבחים פ"ב מ"א) מסביר הרמב"ם גם את תנא קמא שבמשנה לפי דעת אבא שאול. לשיטתו יש להסביר את הגמרא בדרך אחרת; ייתכן, לדוגמה, שהמילים "מתניתין דלא כאבא שאול" נאמרו בתמיהה, ולא כמסקנה.

2. 'אכילת מזבח' כמו בהקטרת אימורים.

הגמרא בזבחים (ג:) קובעת כי "מקטיר נמי - היינו זורק", וכן כתב הרמב"ם בפירוש המשניות:⁵³

הקטרת קומץ ולבונה כמו זריקת הדם.

לא נראה שישנה דעה כלשהי החולקת על כך או מגבילה הבנה זו, אך כמובן ייתכן ולהקטרת הקומץ ישנם מאפיינים שונים מזריקת הדם, כיוון שהיא מעשה הקטרה הקשור יותר לאכילת המזבח מאשר לזריקה.⁵⁴

הרמב"ם בפירוש המשניות חידש היבט נוסף הקיים בקומץ, ממנו נגזרים דינים שונים:⁵⁵

והקומץ ולבונה עצמם - כמו הדם והאמורים בזבח.

המקדש דוד⁵⁶ מצייע כי מקור דברי הרמב"ם בסוגיה במנחות (כו:), שם מובא בשם רבי אלעזר ורבי ינאי, כי מחזירים למזבח קומץ ולבונה שפקעו מעליו ונפלטו ממנו. הגמרא מרבה זאת מהפסוק: "זאת תורת העולה" (ויקרא ו', ב). דין החזרת איברים שפקעו שייך באופן טבעי דווקא באימורים ובאכילת המזבח,

53 מנחות, פ"א מ"א. וכן כתבו רש"י (מנחות יב. ד"ה כל הקומץ) ותוספות (יומא מו. ד"ה תחילתו דוחה).

54 גם בזריקת הדם יש צד של אכילת מזבח; יעויין בדברי התורת כהנים (צו פרשה ח' פרק י"ב): "יכול אין מחשבה פוסלת אלא באכילת בשר? מנין לרבות זריקה... ת"ל 'אם האכל יאכל': אכילה לאדם ואכילה למזבח", וכן בזבחים (ג:) מובא פן זה של זריקה לגבי דיני פייגול. אמנם בשיעורי הגרי"ז (שם, ד"ה ונראה עפ"י) מובא בשם ר' חיים כי מחשבה בשעת שחיטה על מנת לזרוק את הדם חוץ לזמנו אינה פוסלת מדין אכילת מזבח, אלא זהו דין עצמאי - בניגוד למחשבה על מנת להקטיר אימורים לאחר זמנם (שמוזכרת בתורת כהנים שם בחדא מחתא עם הזריקה). בכל אופן, ברור שגם אם נגדיר את הזריקה כ'אכילת מזבח', עדיין הדרישה היחידה היא שהדם יגיע למזבח, ואין צורך בשריפתו. מצד זה ייתכן שהגדרת פעולת ההקטרה שונה מהגדרת הזריקה.

55 מנחות פ"א מ"ג; הרמב"ם חזר על דברים אלו בפירוש המשניות למנחות, פ"ב מ"א.

56 סימן ח' אות ג', ד"ה כתב הרמב"ם.

ולא בזריקת הדם. זאת משום שזריקת הדם נשלמת עם הגעת הדם למזבח, וממילא אין להחזיר דם שפקע. מהרחבת הדין והחלתו גם על קומץ, מסיק המקדש דוד כי בקומץ יש גם גדר של אימורים שהוקטרו, ולדעתו זהו מקור פסיקת הרמב"ם. אם להקטרת הקומץ היו רק מאפיינים של זריקת הדם – לא ניתן היה להחיל עליו דין זה.

מלבד זאת, באותה הסוגיה מובא בשם רב עמרם כי קומץ ולבונה שהתחיל להקטירם מבעוד יום – הולכים ומתעכלים כל הלילה. הגמרא מקבילה הלכה זו לאימורים, שאף שזמן הקטרתם העיקרי הוא ביום – ניתן להקטירם בלילה (ואפילו להתחיל להקטירם לאחר השקיעה). החלת דין זה ביחס לקומץ, וההשוואה המפורשת להקטרת אימורים, מלמדים שגם בקומץ יש פן של אימורים. אילו הקטרת הקומץ היתה מקבילה רק לזריקת הדם – היא היתה צריכה להתבצע כולה ביום, כמו זריקת הדם.

מתי הקומץ את השיריים?

אפיון מהותה של הקטרת הקומץ עשוי להשליך אף על העיתוי המדויק בו שיירי המנחה ניתרים בעקבות ההקטרה – נושא הנידון בגמרא במנחות:⁵⁷

איתמר: קומץ – מאימתי מתיר שירים באכילה? רבי חנינא אומר: משמשלה בו את האור; רבי יוחנן אומר: משתצית בו את האור ברובו.

בהמשך נדון במשמעות מחלוקתם לאור השוואה לדברי הירושלמי; בשלב זה נעסוק בזיהוי והגדרת ההיבטים בהקטרת הקומץ אליהם שיעורים אלו מתייחסים. כמו שראינו, ישנם שני צדדים להבנת הקטרת הקומץ, וניתן להבין את היתר השיריים בשתי הדרכים הללו – בהשוואה לזריקת הדם או להקטרת האימורים, כאשר לכל אחת מהן תפקיד בהיתר הבשר באכילה. התלבטות זו משליכה אף על היקף ההשלכות ההלכתיות של שיעורי השריפה שהוזכרו בסוגיה: האם שיעורים אלו משפיעים רק על היתר השיריים כהקטרת אימורי

הזבח, או שמא הם גם מגדירים את שעת חלות הכפרה החלה בהקטרת הקומץ בדומה לזריקת דם הזבח.

הנפקא מינה הפשוטה בין שתי ההבנות תהיה במקרה בו הקומץ אבד או נשרף לאחר שנזרק על המזבח, אבל לפני שהגיע לשיעורים שהוזכרו בגמרא: אם נבין שהמחלוקת נוגעת גם להגדרת ההקטרה המכפרת, הבעלים כלל לא יצא ידי חובתו בהקטרה זו והשיריים ודאי אסורים באכילה; אך אם נבין שעם זריקת הקומץ על גבי המזבח מיד הושגה כפרה, והמחלוקת היא בהגדרת אכילת מזבח לעניין היתר שיריים – הרי שהבעלים כבר יצא ידי חובה, וכמו בהקטרת אימורים – אם אבד הקומץ או נשרף השיריים מותרים.

תוספות על אתר (ד"ה קומץ) מעירים, שהיה ניתן לשאול גם על חלות היתר בשר הזבח בהקטרת אימורים:

הוה מצי למינקט אימורים, דכמה דלא מיקטרי אימורים – לא מישתרי בשר באכילה. אלא משום דכי נטמאו או שאבדו מישתרי בשר – לא פסיקא ליה, אבל קומץ – פסיקא ליה.

נראה מדברי תוספות שאמנם שיעור הקטרת האימורים זהה לשיעור הקטרת הקומץ, אך היתר השיריים שבהקטרת הקומץ נובע מזהותה לזריקת הדם – ולכן אם נטמא הקומץ או אבד, השיריים אינם מותרים כבשר הקרבן שאבדו אימוריו או נטמאו. אולם ניתן היה להבין אחרת: ייתכן שהיתר השיריים בסוגיה נובע דווקא מהשוואת הקומץ לאימורים, כאשר הפן של זריקת הדם שבהקטרת הקומץ מתקיים בשלב מוקדם יותר.

כך או כך, הנחת היסוד הטמונה בשתי ההבנות היא ששיעור הקטרת האימורים תלוי בשיעורים המופיעים בסוגיה ביחס להקטרת הקומץ. אולם ייתכן שיש לחלק בין הקטרת האימורים להקטרת הקומץ; אחרונים שונים הלכו בדרך זו, וחילקו ביניהם בשני כיוונים הפוכים.

א. מצד אחד, ניתן להקל יותר בהקטרת אימורים – כמו שהוזכר לעיל, הקטרת הקומץ היא מרכיב מרכזי בהקרבת המנחה כמו זריקת הדם, בעוד הקטרת

אימורים אמנם מתירה את הבשר באכילה, אבל ייתכן שאין כאן 'מתיר' אלא דין קדימות בלבד. אם כן ייתכן להקל ולומר כי אם הכהנים עשו את המוטל עליהם - העלאת האימורים למזבח - הבשר מותר, למרות שלא הושלם תהליך ההקטרה, זאת בעוד בהקטרת הקומץ נדרשת גם תוצאה המוגדרת על פי השיעורים שמזכירה הגמרא. אכן הקרן אורה כתב שרבי יוחנן חלק על ר' חנינא רק לגבי הקטרת הקומץ, שהיא דין יסודי המעכב את הכפרה במנחה, אבל לגבי אימורים גם הוא מודה שניתן להקל כשיעורו של ר' חנינא, ולא נדרשת הצתת אש ברובם דווקא.⁵⁸ גם הרמב"ם הביא את דינו של ר' יוחנן רק לגבי הקטרת קומץ, ולא הזכיר שיעור הקטרה באימורים כלל.⁵⁹

אולי בנוגע לאימורים ניתן להקל אף יותר מהשיעורים המופיעים לגבי קומץ, כפי שמשמע קצת מרש"י על התורה:⁶⁰

‘והקטיר הכהן את החלב:’ ואחר כך ‘והיה החזה לאהרן’, למדנו שאין הבשר נאכל בעוד שהאמורים למטה סן המזבח.

משמע שאין צורך בכלל בתהליך של שריפה, וניתן להסתפק בהעלאת האימורים למזבח. לא מפורש ברש"י מה הדין בקומץ, אבל ייתכן שרש"י סובר בדומה לקרן אורה שקומץ מתיר את השיריים רק עם שריפתו, אבל האימורים מתירים את הבשר בשלב מוקדם יותר.

גם מהתוספתא לזבחים (פ"ט ה"ח) משמע שהשיעור הוא בנתינה על גבי האש, אך עם שינוי בולט וחשוב:⁶¹

58 שם, ד"ה שם גמרא, קומץ.

59 הלכות מעשה הקרבנות פ"ב הי"ג.

60 ויקרא ז', לא.

61 יש להעיר כי מדברי הספרי (קרח, פיסקה קי"ח) משמע שיש צורך בשריפת האימורים, ואין להסתפק בהנחתם גרידא: "אשה": אף על פי שאתה נותן לאשים - אינו נרצה עד שישרף באש". הספרי עוסק באימורים וחלבים המתירים בשר. אמנם שיעור השריפה אינו מפורש בספרי: האם זה משמשלה בו את האור, או משיוצת האור ברובו? כך שלא ניתן לדעת מהי השקפתו בנוגע ליחס בין הקטרת הקומץ להקטרת האימורים. אולי בכל זאת יש הבדל

הקומץ שנתנו על גבי האישים - שירין מותרין; אימורין שנתן על גבי האישים - הבשר מותר.

בדומה לשיטת רש"י,⁶² התוספתא אינה דורשת שריפה ומסתפקת בהנחה על גבי המזבח.⁶³ אבל לעומת הניסיון שלנו לעיל להגביל את דברי רש"י לאימורים בלבד ולא לקומץ כדברי הקרן אורה, הרי שברישא של התוספתא מפורש שאותו דין נוהג גם בהקטרת הקומץ. בתוספתא עולה כי קיים קשר ישיר בין הקטרת קומץ ואימורים לגבי היתר השיריים והבשר.

ב. מצד שני, באחרונים אחרים מופיע החילוק לכיוון ההפוך: הקטרת הקומץ כבר הושלמה מבחינת מעשה העבודה שבה בשלב מוקדם יחסית, בעוד גמר אכילת המזבח חל רק עם שריפת הקומץ באופן מוחלט. אמנם הקטרת קומץ היא המכפר המרכזי במנחות כמעשה עבודה, ובכך היא שונה במהותה מגדרי אכילת מזבח, אך היבט זה נשלם בשלם מוקדם יחסית. השיריים לא יותרו לאכילה בשלב המוקדם, כיון שהם ניתרים רק מצד הדין השני שבהקטרת הקומץ - המשווה אותו להקטרת אימורים.⁶⁴

מסוים בין השיטות, שכן מלשון רש"י משמע שהבשר מותר מיד כשהאימורים מועלים לראשו של מזבח, בעוד מהתוספתא משמע שצריך להניחם על גבי האישים. אך יש לציין כי למרות שהבנה זו מתיישבת היטב עם פשט לשונו של רש"י, היא תמוהה: הנחה בראשו של מזבח אולי מפקיעה פסול לינה מהזבח, אבל לכאורה אין בה שום קיום של הקטרה, שהגמרא (כו: - הובאה לעיל) לומדת שמתקיימת דווקא בהעלאת קיטור!

62 אולי בכל זאת יש קצת הבדל בין השיטות, שכן מלשון רש"י משמע שהבשר מותר מיד כשהאימורים מועלים לראשו של מזבח, בעוד מהתוספתא משמע שצריך להניחם על גבי האישים. אך יש לציין כי למרות שהבנה זו מתיישבת היטב עם פשט לשונו של רש"י, היא תמוהה: הנחה בראשו של מזבח אולי מפקיעה פסול לינה מהזבח, אבל לכאורה אין בה שום קיום של הקטרה, שהגמרא (כו: - הובאה לעיל) לומדת שמתקיימת דווקא בהעלאת קיטור!

63 החסדי דוד על אתר מבין שהתוספתא כן דורשת שריפה מסוימת, אבל מפשט לשון התוספתא לא משמע כך.

64 אבן האזל הלכות פסולי המוקדשין פ"א ה"ד; הדברים אף מובאים בשם ר' חיים בכנסת הראשונים למנחות (קיא). הערה קמ"ח - אבל לא מצאתי את מקור דבריו.

שאלת העיתוי של היתר אכילת השיריים, עשויה להשליך אף על רמת איסור האכילה קודם שעה זו. אם נבין שהשיעורים המופיעים בסוגיה נובעים מהשוואת הקטרת הקומץ לזריקת הדם, הרי שבשניהם יהיה איסור אכילה גמור. אך אם נבין ששיעורים אלו נובעים מהשוואה להקטרת האימורים – ותלויים בשיעור הקטרה ואכילת מזבח, ייפתח בפנינו פתח להגדיר אחרת את איסור השיריים – כחובת קדימות בעלמא, או כאיסור חלוקה לכהנים, וכפי שדנו בדבר לעיל.

במקום אחר רש"י עוסק במישרין בשיעור הקטרת אימורים:⁶⁵

שאם נהנה מקדשי קדשים שנטמאו - אפילו קודם זריקה, ומאימורי קדשים קלין לאחר שהעלן על גבי המזבח, אפילו קודם שנעשו אפר אבל **משלה בהן האור** - דפטור ממעילה.

נראה שרש"י סובר שהרגע הקובע למעילה בבשר קרבנות הוא כשהאור מושל באימורים. רש"י מזכיר את שריפתם המוחלטת של האימורים והפיכתם לאפר – ומשמע שיש לכך משמעות לדעתו, אלא שהפטור ממעילה באימורים נובע מדין "נעשית מצותן", כפי שרש"י עצמו מבאר שם (ד"ה פשיטא); מסתבר אף שהקיום הצדדי התלוי בכלי האימורים אינו מעכב את עיקר עשיית המצווה בהם.⁶⁶ מצב דומה ניתן לראות בסוגיה ביומא (סח) הקובעת כי הגעת השעיר המשתלח למדבר היא קיום מצוותו, אף שוודאי יש תוכן ומשמעות לדחיפתו מהצוק מבחינת סדר עבודת יום הכיפורים השלם.

סוגיה מקבילה בירושלמי

מלבד סוגיית הבבלי שראינו, המביאה את מחלוקת רבי יוחנן ורבי חנינא לגבי שעת היתר השיריים במנחה, קיימת סוגיה מקבילה בירושלמי – וביניהן

65 מעילה י ד"ה שאם נהנה.

66 על אף שסביר שרש"י מתבסס על סוגייתנו, המזכירה את שיעור 'משלה בהן האור', כמקור לשיעור כילוי האימורים - נראה שאין לקשור אותו לנאמר לעיל. רש"י דיבר רק על פטור ממעילה מסיבות צדדיות, ואילו עיקר ההיתר חל לאחר מכן.

פערים משמעותיים: 67

תרם והפריחתו הרוח - תפלוגתא דרבי יוחנן ודרבי חנינה,
דאמר רבי חנינה: קומץ שנתנו על גבי האישים והפריחתו הרוח - בפריחה
האחרונה נתכפרו הבעלים, ויצאו השיריים ידי מעילה;
רבי יוחנן אומר: משיאחוז האור ברובו.

הירושלמי דן בתרומת הדשן, ומקשר זאת לדיון מקביל בנוגע להקטרת הקומץ.
מפשטות לשון הירושלמי ניתן להבין שהפריחה ברוח היא הגורמת לכפרה,
ובפריחה האחרונה מסתיימת הכפרה.⁶⁸ הבנה כזו איננה הגיונית, ונסתרת
חזיתית מההשוואה שעורך הירושלמי בין הקטרת הקומץ לתרומת הדשן.
בתרומת הדשן ההפרחה ודאי איננה קיום של התרומה, אלא מכשול בדרך
למימושה השלם, והמחלוקת היא אם יוצאים ידי חובת תרומת הדשן למרות
המכשול או לא.

אם כן, יש לפרש על אותו משקל גם ביחס להקטרת הקומץ: רבי חנינא סובר
כי אף אם הפריחה הרוח את הקומץ - נתכפרו הבעלים, והשיריים יצאו מידי
מעילה. רבי יוחנן חולק, ולדעתו צריך שיעור הקטרה מסוים של אכילת מזבח
- שריפת הקומץ ברמה מסוימת, והפרחת הרוח מעכבת את הכפרה.

יש להדגיש כי הירושלמי דן בהיבט של הקטרת הקומץ המביא לידי כפרה
ולידי הפקעת מעילה מהשיריים; כלומר: מהצד בו הקטרת הקומץ מקבילה
לזריקת הדם, שכן לכולי עלמא הפקעה מחיובי מעילה תלויה בזריקת הדם ולא
בהקטרת האימורים. רבי חנינא סבור שפעולת ההקטרה היא רק נתינה על גבי
המזבח, בעוד רבי יוחנן דורש אחיזת האור ברובו של הקומץ.

67 יומא פ"ב ה"א.

68 אפשר לרמות זאת לדיון 'אבדו אימורים', כלומר: היתר השיריים מתעכב בגלל אי הקטרת
הקומץ, במקביל להקטרת אימורים, ופריחת הקומץ מחילה היתר על השיריים, במקביל
לאבדן האימורים המתיר את הבשר באכילה. אך זה לא ייתכן, כיוון שהירושלמי אינו דן
בהיתר השיריים, אלא בכפרת הבעלים ובהפקעת השיריים ממעילה. כפרת בעלים והפקעה
ממעילה תלויים בזריקת הדם ולא בהקטרת האימורים, דוק ותשכח.

סוגיית הירושלמי שונה מסוגיית הבבלי שראינו בכמה נתונים. במקרים רבים, כאשר פוגשים סוגיות מקבילות בבבלי ובירושלמי, קיימת התלבטות עד כמה לנסות לצמצם וליישב את הפערים, או לטעון שקיימת מחלוקת בין התלמודים בנוגע לפרטי מחלוקת האמוראים. אמנם נראה שבנידון דידן יש מקום נרחב ליישוב הסתירות, כפי שננתח להלן. הנתונים השונים מפורטים בטבלה הבאה:

בבלי מנחות כו: ירושלמי יומא פ"ב ה"א		
נפקא מינה	היתר שיריים באכילה	כפרת בעלים והפקעת מעילה
רבי יוחנן	משתצית האור ברובו	משיאחזו האור ברובו
רבי חנינא	משמשלה בו את האור	נתנו על גבי האשים והפריחתו הרוח

אולי יש מקום לומר כי הפערים בין הסוגיות עקביים, ויש כאן שתי מחלוקות נפרדות, שאינן סותרות; השיעורים הנקובים בבבלי נראים כמאוחרים לשיעורים הנקובים בירושלמי, בייחוד בשיטת רבי חנינא – נתינה על האש מול האור המושל בקומץ.

ניתן להציע כי המחלוקת בירושלמי עוסקת בהקטרת הקומץ בהיבט המקביל לזריקת הדם, בעוד הבבלי דן בהקטרת הקומץ כמקבילה להקטרת האימורים. לפי זה ניתן לפרש את עמדת רבי יוחנן בשתי צורות:

1. אחיזת האור ברובו של הקומץ היא שלב מוקדם יותר מהצתת האור ברובו – הכוללת העלאת קיטור ועשן. וממילא גם לדעתו יש פער בין

חלות הקטרת הקומץ מצד 'זריקת הדם' שבה ובין הקטרתו מצד ההקבלה להקטרת האימורים. לדעתו נדרשת התחלה של אכילת מזבח כדי 'לכפר' באמצעות הקומץ; רבי חנינא חלוק על נקודה זו, ולדעתו די בנתינה על גבי האש.

בנוגע לדין אימורים שבקומץ, לעומת זאת, לכולי עלמא יש להגיע לשלב מתקדם יותר של שריפה. רבי יוחנן סובר כאמור שנדרשת הצתת האימורים, ואילו רבי חנינא סבר שנדרשת רמה נמוכה יותר, 'משלה בו האש'. נראה שמחלוקתם משקפת מחלוקת מהותית, בנוגע לאיסור אכילת שאר הבשר בטרם הוקטרו האימורים. נראה שרבי יוחנן מדגיש את התוצאה של שריפת האימורים; משעה שהוצתה האש ברובם, ניתן להחשיבם כ'נאכלים'. דעה זו תואמת יותר את הגישה שהקטרת האימורים משמשת כ'מתיר' גמור לשאר הבשר. לעומת זאת, רבי חנינא מתייחס לשלב ראשוני יותר בשריפה. ייתכן שלדבריו הדגש הינו על מעשה ההקטרה; די לנו בתחילת ההקטרה, 'משלה בו האור', בשביל להתיר את שאר הבשר. דגש זה תואם את ההבנה שיש דין בהקדמת מעשה ההקטרה לאכילת האדם, ואין צורך במתיר גמור. והדבר עדיין צריך תלמוד.

2. ייתכן ורבי יוחנן חולק על עצם העיקרון שמעלה רבי חנינא, ולדעתו אין הבדל בין הקטרת הקומץ מדין זריקת הדם ובין הקטרתו מדין הקטרת אימורים, ושני הדינים חלים באותו רגע, של אחיזת האור ברובו של הקומץ – כאשר הסוגיות משתמשות בשני ניסוחים שונים לאותו שיעור שריפה.

אמנם נראה שאפשר והירושלמי עצמו מסתפק בשתי ההבנות הללו בשיטת רבי יוחנן:

מה ברובו? ברובו של קומץ, או ברוב כל פרידה ופרידה איתאמרת? אתא רבי חזקיה רבי יונה רבי בא רבי חייה בשם רבי יוחנן: ברוב כל פרידה ופרידה.

הירושלמי מתלבט כיצד לחשב את 'רובו של קומץ' לשיטת רבי יוחנן: האם להסתכל על הקומץ כולו כיחידה, או לבחון כל חתיכה קטנה של הקומץ בפני עצמה?

מה יסוד ההתלבטות הזו? נראה שדין 'רובו ככולו' נוהג רק ביחידות שלימות, כלומר: הדין אומר שניתן להסתפק ברוב היחידה מתוך כולה.⁶⁹ מתעוררת השאלה: מהי היחידה שאנו עוסקים בה בהקטרת קומץ? מבחינת ההקטרה כהשלמת התהליך שהתחיל במעשה הקמיצה – היחידה היא הקומץ כולו, אבל מבחינת אכילת המזבח שבהקטרה – כל פרידה ופרידה נאכלת בפני עצמה, והעובדה שרוב הפרידות נאכלות אינה יכולה להשפיע על דין הקומץ השלם ולהגדירו כמוקטה. אם נבין שדינו של רבי יוחנן הוא דין במעשה הקטרה – אזי מספיק רוב של הקומץ; אך אם נדון מצד אכילת מזבח בקומץ – נצטרך רוב של כל פרידה ופרידה.

69 עסקנו בכך בהרחבה בהערה מס' 12 בעיון 'החלת קדושת הקרבן במנחות ובזבחים' (עמ' 235).

סיכום

עבודות הזבח מתמקדות בדם, כאשר להקטרה מעמד משני – אך לא בהכרח עצמאי: הרמב"ן מציע להסביר את טעמי הקרבנות בכך שהבהמה המוקרבת מייצגת את האדם המתכפר – כאשר דמה נזרק תמורת דמו ובשרה קרב תמורת בשרו (ויקרא א', ט). ייתכן, אם כן, שההקטרה ועבודות הדם נמצאות על רצף אחד של הקרבת הקרבן.

מאידך, ייתכן שלהקטרה מעמד שונה לחלוטין, ויסודה אינו בכפרה, אלא בהענקת מתנה לה', העלאת לחם על שולחנו' – הבאה לידי ביטוי ב'אכילת מזבח' ובשריפה.

ראינו השלכות שונות של שתי תפיסות אלו: (1) המחשבות הנדרשות בשעת הקטרת האימורים; (2) איסור האכילה מבשר הקרבן עד להקטרת האימורים; (3) מידת ההשוואה בין הקטרת האימורים להקטרת הקומץ; לקומץ ודאי מעמד עצמאי כחלק מתהליך הקרבת המנחה, אך יש להתלבט אם אופיו כפול, כך שבהקטרתו קיים היבט עצמאי של אכילת מזבח. כפי שראינו, שאלה זו עשויה להשליך על שיעור ההקטרה ועל דינים נוספים.

